

Gewone zeehond. Foto: Pablo Guebey

Het menu van de Noordzee: wat eten onze zeezoogdieren?

Door Ad van den Berge.

Op een frisse dag langs ons strand lijkt de Noordzee soms leeg en stil. Het grijze water lijkt niet echt aantrekkelijk, een meeuw krijst in de wind. Maar wie geluk heeft en beter kijkt, ontdekt tekenen van leven: een donkere rugvin die kort boven de golven uitsteekt, een zeehond die loom op een zandbank ligt of – heel soms – de imposante rug van een bultrug. Deze zeezoogdieren zijn de topgasten van onze Noordzee. Maar achter hun aanwezigheid schuilt een voortdurende zoektocht naar één ding: voedsel. Want eten is de motor van hun bestaan. Hun menu vertelt bovendien een verhaal over de hele zee: wat er groeit, bloeit en vooral zwemt.

Bruinvissen: stille jagers achter de branding.

De bruinvis is de meest voorkomende walvisachtige in de Noordzee, en toch ook de meest onopvallende. Met een lengte van hooguit anderhalve meter is hij kleiner dan een volwassen mens, en hij komt slechts kort boven water om adem te halen.
Onder water is hij echter een behendige jager. Met zijn sonar – hoogfrequente klikgeluiden die weerkaatsen op vis – kan hij zelfs in het troebele water van de Noordzee precies bepalen waar zijn prooi zich bevindt. Zijn voorkeur gaat uit naar kleine vissoorten zoals haring, sprot, wijting en zandspiering. Omdat bruinvissen vaak solitair leven, moeten ze alles zelf regelen: ze jagen alleen, vangen vis in korte duikjes van één tot drie minuten en eten verspreid over de dag. Een volwassen bruinvis moet wel vijf kilo vis per dag binnenkrijgen om genoeg energie te hebben. Dat is een enorme uitdaging in een zee die steeds drukker en warmer wordt.

Zeehonden: opportunistische fijnproevers

Wie langs het strand van Rockanje wandelt, kan ze vaak zien liggen: gewone zeehonden, met hun vriendelijke ronde koppen. Maar onder water veranderen ze in slimme jagers. Hun snorharen zijn extreem gevoelig en pikken trillingen van vis op – een ingebouwd radarapparaat. Ook hun gebit is toegerust om snelle en gladde vissen te kunnen grijpen.

De gewone zeehond heeft een breed menu. Platvissen zoals schol en tong zijn favoriet, maar ook kabeljauwachtigen, garnalen en soms zelfs inktvissen staan op het programma. Gemiddeld eet een volwassen dier 4 tot 7 kilo per dag.
De grijze zeehond, die groter en forser is, jaagt op een ander niveau. Hij kan grotere vissen aan zoals koolvis, wijting en zalm. Soms grijpt hij zelfs jonge zeehonden – een hard feit dat laat zien dat de grijze zeehond echt een toppredator is. Het klinkt bloederig, maar ecologisch gezien hoort het bij de dynamiek van de zee: ook hier geldt dat de sterkste wint.

Zeehonden duiken meestal niet diep – vaak minder dan 50 meter – maar ze kunnen meer dan 20 minuten onder water blijven als dat nodig is.

Walvissen als verrassende bezoekers.

De Noordzee is geen oceaan, maar toch worden er de laatste decennia steeds vaker walvissen gezien. Dwergvinvissen, bultruggen, diverse soorten dolfijnen en zelfs orka's laten zich soms zien, vaak tot verrassing van vissers en natuurliefhebbers.

Bultruggen zijn misschien wel de meest spectaculaire bezoekers. Met hun indrukwekkende sprongen en staartslagen maken ze grote indruk. Hun jachttechniek is al even bijzonder: in groepen blazen ze luchtbellen rond een school vis, waardoor de vissen als in een kooi bijeen worden gedreven. Daarna zwemmen ze met open bek door de dichte wolk – een levende stofzuiger die in één hap honderden kilo's water en vis filtert.

Een bultrug kan in één hap wel *1000 liter water* naar binnen zuigen. De vis wordt door baleinen tegengehouden, het water stroomt weer naar buiten.

Dwergvinvissen zijn minder opvallend, maar zeker niet minder interessant. Ze filteren kleinere vis en plankton uit het water, vaak langs de rand van de continentaal plaat. En orka's? Die komen maar zelden, maar als ze er zijn, jagen ze zoals overal ter wereld: soms op vis, soms op andere zeezoogdieren.

Gebit van een zeehond. Foto: Ad van den Berge.

De sleutelrol van zandspiering.

Tussen al die spectaculaire roofdieren staat een bescheiden vis centraal: de zandspiering. Deze kleine, zilverkleurige visjes leven ingegraven in de zeebodem en komen in grote scholen naar boven om te eten. Ze vormen een essentieel schakeltje in de voedselketen.Niet alleen bruinvissen en zeehonden zijn afhankelijk van zandspiering, ook zeevogels zoals sterns, papegaaiduikers en jan-van-genten hebben ze nodig om hun jongen groot te brengen. Wanneer zandspiering schaars wordt – bijvoorbeeld door klimaatverandering of intensieve visserij – voelt de hele keten dat direct. Bruinvissen vangen dan minder vis, zeehonden wijken uit naar andere soorten en vogels zien hun broedsucces kelderen.

Zandspiering mag dan klein zijn, maar zonder deze soort stort een groot deel van het Noordzee-ecosysteem als een kaartenhuis in elkaar.

Het veranderende menu.

Het dieet van zeezoogdieren vertelt ons meer dan alleen wat ze eten. Het laat zien hoe gezond de Noordzee is. Wanneer visstanden afnemen, krijgen ook de toppredatoren het moeilijk. Een bruinvis die te weinig vis vindt, verzwakt snel – en dat is vaak terug te zien in strandingen langs de kust.

Ook zeehonden zijn gevoelig voor veranderingen in hun prooiaanbod. Hoewel ze flexibel zijn, kost het meer energie om andere vissoorten te zoeken. Voor walvissen, die enorme hoeveelheden voedsel nodig hebben, is de beschikbaarheid van scholen vis zelfs een bepalende factor voor hun aanwezigheid in de Noordzee.

Klimaatverandering maakt dit probleem urgenter. Warmer water verandert de verspreiding van plankton, waardoor vissoorten zich anders gaan gedragen. Sommige soorten trekken noordwaarts, andere nemen in aantal af. Daarmee verschuift ook het menu van onze zeezoogdieren.

Happende bultrug. Foto: Apryle Panyi.

Een spiegel van de zee.

Door goed te kijken naar wat zeezoogdieren eten, leren we dus veel meer dan alleen hun eetgewoonten. Hun menu is een spiegel van de hele Noordzee: van de kleinste planktonorganismen tot de grootste walvissen. Samen vertellen ze een verhaal dat groter is dan henzelf: een verhaal over een zee vol leven, maar ook een zee die kwetsbaar is.

Hun dieet is daarmee niet alleen een biologisch feit, maar ook een waarschuwing. Als de menukaart van de Noordzee verder verschraalt, verliezen we niet alleen vissoorten, maar ook de iconische dieren die erop vertrouwen. En daarmee verliezen we een stukje van het wonderlijke karakter van onze kust.

Gestrande bruinvis. Foto: Ad van de Berge.